

nosti ako takej sú relatívne nové, aktuálne a prínosné. Dodnes nie je úplne a jednoznačne vyriešená otázka, kam tieto mladé vedecké disciplíny vlastne patria: privlastňujú si ich raz sociológovia, inokedy predstavitelia politológie. A to je aj tá známa „chybička na kráse“ posudzovanej monografie. Nech sa na vec pozrieme z akéhokoľvek uhla pohľadu, myšlienkovito sa pohybujeme medzi štyrmi paradigmami – sociologickou a politologickou v tej najvšeobecnejšej rovine a medzi sociológiou politiky a politickou sociológiou v rovine konkrétnejšej. Príspevky autorov potvrdzujú túto rozptýlenosť.

Na záver si dovoľíme spomenúť ešte jeden viac-menej všeobecný konsenzus vyskytujúci sa v našich odborných kruhoch. Ten sa týka podstaty politickej sociológie, resp. podstaty jej predmetu. Nebude zrejme prekvapujúce tvrdenie, že politická sociológia sa zaoberá politickým správaním a politickými vzťahmi jednotlivcov a skupín, pričom každý z nich má rôzny sociálny status a plní odlišné sociálne roly, má iné záujmy a potreby, má rozdielny pôvod a duchovné charakteristiky. Ďalej politickú sociológiu zaujíma, ako sa „politickí jednotlivci a skupiny“ správajú v bežnej fáze, ale hlavne – v kulmináčnej fáze politického života. Okrem toho sa zdá, že tu bude veľmi dôležitý vzťah „akcie a reakcie“, tj. vzájomné ovplyvňovanie sa riadiacej politickej sféry a „masy občanov“, ktorí v modernom politickom systéme nemôžu vystupovať len ako pasívny objekt pôsobenia politiky, ale ako jej aktívny subjekt alebo jej tvorca. A práve tu nachádzame chodník k sociológii politiky, poskytujúcej zovšeobecnenie skúseností zo skúmania správania ľudí v politicky diferencovanej spoločnosti. Do popredia sa tak dostávajú otázky politickej moci a vplyvu, politických elít, politickej kultúry a ďalšie, ktoré tvoria predmet skúmania sociológie politiky, predmet vedeckého záujmu jubilanta E. Pecku.

Zverejnenie posudzovanej publikácie bude ďalším hodnotným príspevkom do

diskusie o nevyhnutnosti interdisciplinárneho prístupu k skúmaniu spoločenskej reality.

Ján Koper

Radek Tichý, Martin Vávra: *Náboženství z jiného úhlu*

Brno, CDK 2012, 142 s.

Na to, jak málo je moderní a současná česká společnost náboženská (přinejmenším v tradičním smyslu), je až s podivem, jak bohatě je v naší sociologii zastoupena sociologie náboženství (srov. Z. R. Nešpor, A. Kopecská (eds.). *Kdo je kdo v české sociologii a příbuzných oborech*. Praha: Sociologické nakladatelství + Sociologický ústav AV ČR 2011, přičemž zdaleka nejde o soupis všech – zejména mladších – autorů). Totonaddimenzování však nepochybně přináší své ovoce, v posledních letech vyšlo hned několik syntetických pojednání o místě, charakteru a funkcích náboženství či jeho absence v české společnosti: Fialova politologicky zakotvená *Laboratoř sekularizace* (Brno: CDK 2007), o výzkum ISSP opřená *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí* Hamplové a Řehákové (Praha: Sociologický ústav AV ČR 2009), Václavíkova religionistická práce *Náboženství a moderní česká společnost* (Praha: Grada 2010) i kniha autora této recenze *Příliš slábi ve víře* (Praha: Kalich 2010). Zdálo by se, že téma je přinejmenším dočasně vyčerpáno. Sociologové však musí o něčem bádát, nebo se alespoň „něčím živit“, proto se dva mladší autoři (s přispěním jednoho dalšího) pokusili k dané problematice přistoupit „z jiného úhlu“, věnovat se tématům, jež se „zatím neocitla ve středu zájmu českých sociologů“ (s. 6). Nakolik se jim to podařilo, bude předmětem zkoumání na následujících řádcích.

Kniha obsahuje šest krátkých kapitol, z nichž každá je věnovaná svěbytnému problému. V první autoři řeší problematiku různých vymezení religiozity – a tím i roz-

dílného počtu věřících – na základě censu a kvantitativních i kvalitativních výzkumů. Ovšem vzhledem k tomu, že se touto tematikou zabývali prakticky všichni výše citovaní (i další) autoři, výklad nemá větší než čistě popularizační ambice: třeba v tom, aby po x-té (a zřejmě opět marně) vysvětlil uživatelně, že data o religiozitě z rakouskouherských/československých sčítání lidu před rokem 1950 a z československých/českých sčítání od roku 1991 jsou vzájemně nesrovnatelná (s. 21–22). Zajímavější je kapitola věnovaná (dost slabě) náboženské socializaci, která nicméně ukazuje například to, že „u těch, které můžeme považovat za tradiční věřící, hraje v předávání víry hlavní roli rodina“ (s. 35), nebo kohortní charakter české ne/religiozity. Ani v tomto případě však autoři nepřišli na nic, co by již dříve nepublikovala kupříkladu Dana Hamplová (např. *SČ/CSR* 44 (4), 2008), rovněž i v historické perspektivě (*Soudobé dějiny* 8 (2–3), 2001). Obdobně třetí kapitola věnovaná fenoménu důvěry přináší vlastně jen do teoretického rámce zakomponované a analyticky rozšířené empirické zjištění Daniela Čermáka a Jany Stachové (*SČ/CSR* 46 (5), 2010) a řady další autorů o nízké a klesající důvěře Čechů v náboženské organizace. Jen je snad třeba doplnit ohrazení autorů, že k banálnímu zjištění, že církevníci „důvěřují církvím více“, „sociologii opravdu nepotřebujeme“ (s. 56), v tom smyslu, že církvím a náboženským organizacím nedůvěřuje také velmi podstatná část jejich členů – což by se mělo stát předmětem hlubší analýzy.

Novější, dokonce namnoze „módní“ téma přináší kapitola věnovaná životní spokojenosti (spíše než „štěstí“, jak se termín *happiness* nešťastně překládá i ve výzkumech), jenže i tomu se už alespoň rámcově věnovala Hamplová (*Životní spokojenost, rodina, práce a další faktory*. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2004). V souvislosti s náboženstvím autoři nicméně přinášejí několik nových zjištění – vedle falzifikace teze o „šťastnějších věřících“ například hlubší

analýzu, která ukazuje věkovou, nikoli náboženskou podmíněnost tohoto jevu (k tomu by ovšem bylo třeba dodat neméně významnou podmíněnost zdravotním stavem respondentů) – a v kontextu své knihy vlastně také první obecné informace o základních konturách české ne/religiozity (s. 77). Nešťastné je jen to, že přes provedení faktorové analýzy různých podob ne/víry, s nimiž hlouběji pracovala například Hamplová, se nakonec spokojili s jejich „typickými indikátory“, nadto vzájemně ne vždy distinktivními (s. 74). Situace se opakuje u páté kapitoly, která se zabývá tolerancí: zdánlivě paradoxní zjištění, že čeští věřící jsou tolerantnější k (náboženské i další) jinakosti, ale ne tak k porušování sociálních norem, zejména v oblasti rodinného a sexuálního jednání, publikovala třeba Olga Nešporová nebo autor této recenze (kromě citované knihy oba např. v *Lidě měsíta* 12 (1), 2010).

Opakování či pouhá popularizace (přínejmenším) v akademické komunitě známých poznatků – nebo jejich redundantní „nové objevování“ – nicméně dostupuje vrcholu v závěrečné kapitole o vztahu náboženství a pohřbů (zejména kremací), která údajně „nemá větší ambice než tímto způsobem dané téma otevřít a ukázat, že se jedná o materii zajímavou, hodnou bádání a především dalších publikací“ (s. 124). Autorům nemůžeme vyčítat neznalost nedávno publikované komplexní studie Z. R. Nešpora a Olgy Nešporové (*Soudobé dějiny* 18 (4), 2011), ta však představuje dílčí završení téměř desetileté práce a celé řady studií, z nichž Tichý s Vávrou „znají“ jen jednu – naneštěstí nejspíš jen z anglického abstraktu. Článek Nešporové „Smrt, umírání a pohřební rituály v české společnosti ve 20. století“ (*Soudobé dějiny* 14 (2–3), 2007) totiž citují, jako by vyšel v angličtině (s. 206), a na jeho zjištění zjevně nereflktují. V této situaci nepřekvapuje, že šestá kapitola obsahuje také největší množství faktografických omylů či přehlédnutí, z nichž uvedu jen příklady: liberecké krematorium bylo

dostavěno v roce 1916 (nikoli 1917, s. 114), chybějící zakomponování římskokatolického povolení kremací do vývoje pohřbu žehem v české společnosti (s. 114–115, objevuje se teprve v přehledu na s. 119–120), a především automatické ztotožnění individualizace pohřební praxe s její personalizací (s. 122, 128) – ta je sice známá ze zahraničí, odkud rovněž pochází termín „pohřby ušité na míru“ (*tailor-made funerals*), v české společnosti k ní však prakticky nedochází. Nepřesnosti se nicméně objevují i jinde: ve (stále ještě) většinově protestantských Spojených státech se obvykle nekonají „mše“ (s. 15), nýbrž „bohoslužby“; termín „česko-bratrský“ nelze používat bez přesnějšího vymezení, protože k tradici staré Jednoty bratrské se hlásí víc církví – autoři přitom mají jednou na mysli ochranovskou *Unitas fratrum* (s. 17), podruhé Česko-bratrskou církev evangelickou (s. 95).

Větší míru tematické inovativnosti přináší tři „intermezza“, jež jsou na rozdíl od standardních kapitol dílem jednotlivých autorů, kteří mezi sebe přizvali také Karla Spala. V prvním z nich Tichý popisuje „sny“, z různých perspektiv explicitně tematizované problémy současné české římskokatolické církve, šestistránkový rozsah mu však naneštěstí neumožňuje jít do patřičné analytické hloubky, natož popsat metodologii šetření. Spal podal standardní religionistický popis jedné alternativní náboženské komunity / zdroje pozdně moderní privatizované a komerčně úspěšné „spirituality“ (konkrétně se jedná o biotroniku), nepokusil se však o její zařazení do širšího kontextu ani o žádnou sociologickou analýzu. Nejrozsáhlejší „mezihra“ z Vávrova pera je věnována (údajným) náboženským dimenzím internetu, autor k nim však naneštěstí přistoupil pouze v rovině teoretické konstrukce opřené o zahraniční literaturu, což vede k poněkud „nemastným, neslaným“ závěrům. Ani tato tři velice slibná témata proto nebyla využita v patřičné míře.

Kritickými poznámkami na adresu *Náboženství z jiného úhlu* nechci zpochybnit sa-

motný smysl vydání a pozitiva této knihy, jen je spatřuji úplně jinde než její autoři. Jde o poučený a zároveň svižně napsaný soubor textů popisující několik základních charakteristik vztahu současné české společnosti k náboženství. Slušná erudice v metodách a technikách práce se sociologickými daty i v teoretické sociologii náboženství autorům přitom umožňuje vyvarovat se chyb, kterých se leckdy dopouštějí jiní interpreti, nepřinášejí však naneštěstí mnoho nového. Jen širší čtenářské obci zprostředkovávají – a v některých případech rovněž prohlubují – již existující poznání.

Zdeněk R. Nešpor

Miroslav Paulíček: *Nikdo se neodvází říci, že je to nudné. Sociologie vysokého a nízkého umění*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2012, 132 s.

Proti proudu. Miroslav Paulíček ve své monografii *Nikdo se neodvází říci, že je to nudné* věnující se vysokému a nízkému umění zastává v sociálních vědách menšinový pohled. Jde proti současnému (postmodernímu) proudu, který zpravidla diferenciaci na nízké a vysoké umění buď podrobuje ostré kritice, nebo ji zcela odmítá. Miroslav Paulíček nikoliv. Trvá na tom, že jistá podstata v rozdělení na vysokou a nízkou kulturu existuje a jejím popíráním bychom popřeli skutečnost. Spíše než zástupcem soudobého sociologického kánonu je kniha vyslanými normativního pojetí umění a estetiky.

Paulíčková monografie je dělena do dvou částí. První část je teoretickým východiskem a obhajobou pozic autora. Druhá část se pak věnuje konkrétním (dílčím) tématům sociologie umění.

Napříč celou teoretickou částí je patrný Paulíčkův boj s dominantní podobou sociologického diskurzu o umění. Vymezování se proti postmodernímu nehierarchizovanému pojetí umění je patrně prakticky na